

РЕЦЕНЗИЯ

**за научните трудове и учебната дейност
на доц. д-р ГАЛИНА ДИМИТРОВА КОВАЧЕВА,
представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност
„професор” в професионално направление 3.6 „Право”,
научна специалност „Криминология”, за нуждите на
Варненския свободен университет „Черноризец Храбър”**

**Рецензент: проф. д.ю.н. ЮЛИЯ ДОНЧЕВА БОЯДЖИЕВА,
Научноизследователски институт по криминалистика и криминология при
МВР (до 2010 г.), Българска асоциация по криминология,
професионално направление 3.6 „Право”,
научна специалност „Криминология”**

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на документи, постъпили по конкурс, обявен от Варненския свободен университет (ВСУ) „Черноризец Храбър” (ДВ, бр. 35 от 19.04.2024 г. и на интернет страницата на университета) за нуждите на катедра „Наказателноправни науки” към Юридическия факултет (ЮФ). За участие в конкурса е подал документи един кандидат: доц. д-р Галина Димитрова Ковачева от катедра „Правни науки” при ЮФ на ВСУ. Представените по конкурса документи съответстват на изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагането му (ППЗРАСРБ) и Наредба № 3 за академичния състав на ВСУ „Черноризец Храбър”. Процедурата по конкурса е спазена коректно.

Кандидатката е покрила изцяло изискуемите наукометрични показатели за академичната длъжност „професор”.

1. Данни за кандидатката

Доц. д-р Галина Ковачева завършва специалност „Право” в Икономическия университет – Варна през 1999 г. През периода 2000 – 2001 г. е съдебен кандидат към Варненския окръжен съд. През 2001 – 2004 г. работи като юрисконсулт в одиторски фирми и фирма за правни консултации. През март 2004 г. придобива адвокатска правоспособност и е вписана в Адвокатската колегия – гр. Варна. От декември 2004 г. е на преподавателска работа във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър” като асистент по криминология.

През 2012 г. защитава докторска дисертация като докторант на самостоятелна подготовка във ВСУ на тема „Превенция на престъпността на непълнолетните” с научен ръководител проф. д.ю.н. Боян Станков и придобива образователно-научната степен (ОНС) „доктор” по специалността „Криминология”. През юни 2019 г. с решение на Академичния съвет на ВСУ е назначена на академичната длъжност „доцент”.

От декември 2019 г. до август 2023 г. е ръководител на секция „Наказателноправни науки” в катедра „Правни науки” на Юридическия факултет на ВСУ. От трети август 2023 г. до момента е ръководител на катедра „Наказателноправни науки” при ЮФ.

От 2007 г. доц. Г. Ковачева членува в Българската асоциация по криминология (БАК) и от 2010 г. – в Съюза на учените – гр. Варна.

2. Общо представяне на получените материали

За участие в конкурса кандидатката е представила списък на 13 публикации: монография; учебник; студия (под печат); статия, публикувана в e-Journal VFU; научни доклади – 9 броя, публикувани в сборници с доклади, представени на научни форуми на ВСУ, Икономическия университет (ИУ) – Варна, Българската асоциация по криминология.

За изготвяне на рецензията не приемам доклад № 7 „Криминогенни ситуации при кражбите“ от представения списък, тъй като съдържателно произтича от изложението на монографията и не включва нещо различно като информация и изводи. Въпреки че части от съдържанието на публикации № 3, № 8, № 9 и № 11 се „покриват“ с монографията, ги приемам за рецензиране, тъй като изложението им е структурирано и представено от гледна точка на конкретни замисли.

Тези доклади, включително и неприетият за рецензиране доклад № 7, оценявам като елементи на популяризаторската и публикационната работа на кандидатката.

От приетите за рецензиране 12 публикации на доц. д-р Г. Ковачева 10 са самостоятелни и 2 са в съавторство с още един автор с представени разделителни протоколи.

Кандидатката е представила списък на *цялостната си публикационна дейност* – общо 57 публикации: 3 монографии; учебник и учебно помагало; 4 студии; 6 статии; 42 доклада, представени на научни форуми, организирани от ВСУ, Съюза на учените – гр. Варна, Българската асоциация по криминология, ИУ – гр. Варна, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Бургаския свободен университет, Русенския университет „Ангел Кънчев“ (4 публикации са в съавторство; 4 – на английски език). Това я характеризира като автор с висока като цяло изследователска и публикационна активност, успоредно с ангажираността с учебно-преподавателска работа.

3. Характеристика и оценка на учебно-педагогическата дейност на кандидатката след назначаването на академичната длъжност „доцент“

За периода от месец май 2019 г. до момента доц. д-р Галина Ковачева е провела 5 лекционни курса – занятия и изпити, с необходимия хорариум по актуализирани от нея учебни програми по дисциплините: „Криминология“; „Престъпност на непълнолетните“; „Организирана престъпност“, „Наказателно-изпълнително право“ (съвместно с експерт от практиката).

Има разработени две нови учебни програми по дисциплините:

- „Превенция на киберпрестъпността“ в магистърската програма „Противодействие на киберпрестъпността“ по съвместен учебен план с Академията на МВР – проведени лекционни занятия и изпити през учебната 2022/2023 г.
- „Противодействие на киберпрестъпността“ (съвместно с експерт от практиката) (обучението по дисциплината ще се проведе през учебната 2027/2028 г.).

В преподавателската си работа доц. Ковачева използва интерактивни форми и методи на обучение на студентите посредством представяне на мултимедийно съдържание, дискусии по темите, решаване на казуси. По дисциплината „Криминология“ казусите се представят под формата на видеа, от които студентите извеждат фактическата обстановка.

След назначаването на академичната длъжност „доцент“ кандидатката е осъществила научно ръководство на 4-ма успешно защитили докторанти (3-ма – по криминология и един – по наказателно право). Продължава научното ръководство на двама докторанти по криминология.

През учебната 2021/2022 г. е участвала в проект на Академията на МВР „Подобряване и модернизиране на образователната инфраструктура на Академията на МВР“ в партньорство с ВСУ и други научни организации. През 2023 г. успешно е завършила два курса за допълнително обучение по английски език по съвместен проект на ВСУ, Техническият университет – гр. Варна и Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

За периода след хабилитацията кандидатката е осъществила 3 изходящи преподавателски мобилности по програма „Еразъм+“ в университети в Италия и Испания.

Има участие като член на конкурсна комисия по конкурс за повишаване в длъжност „съдия“ във Върховния касационен съд – Наказателна колегия (2022 г.), както и участие в комисии за провеждане на държавни изпити по „Наказателноправни науки“ на студенти от специалностите „Защита на националната сигурност“, „Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред“ и „Право“.

Доц. Ковачева осъществява ръководство като академичен наставник на курс студенти в специалност „Право“, редовно обучение.

Участва в организационния комитет на студентската конференция „Изкуственият интелект и човекът“ (2024 г.) по направление „Право и защита на националната сигурност“. Ежегоден член е на организационните комитети на Лятната научна сесия на ЮФ на ВСУ.

4. Обща характеристика на научната продукция на кандидатката, приета за рецензиране

Приетите за рецензиране авторски публикации са в 5 тематични направления.

4.1. Криминогенните ситуации като криминологичен проблем, разработен в: монографичен труд; студия; научни доклади № 8, № 9, № 11.

Монографията „Криминогенни ситуации при умишлените престъпления“ е структурирана в 3 глави: Глава първа „Криминогенните ситуации като научен проблем“ с 3 параграфа; Глава втора „Изследвани криминогенни ситуации“ с 3 параграфа; Глава трета „Криминогенните ситуации и противодействието на престъпността“ с 2 параграфа.

Понятието „криминогенна ситуация“ не е ново и неизвестно. То е използвано доста отдавна от криминолози като Д. А. Шестаков, Е. Бафия, Ю. М. Антонян, О. В. Старков, В. А. Плешаков. Всеки автор влага свое разбиране за съдържанието на криминогенната ситуация. По принцип самото съществуване на понятието е дискуссионно – приема се от едни автори, не се приема от други. Дискусии са елементите на криминогенната ситуация. Например: изпълнителното деяние елемент ли е на ситуацията или е извън нея; обстоятелствата, включващи се в криминогенната ситуация, дали са само в качеството на условия, а не и на причини (втората формулирана изследователска теза на авторката е, че те са условия), независимо че става дума за умишлени престъпления.

В случая оценявам това, че доц. д-р Галина Ковачева е изградила собствен непротиворечив в общи линии теоретичен модел на понятието и съответно извежда определение на „криминогенна ситуация“ като криминологична категория, отнасяща се до умишлените престъпления. Това е направено на базата на анализ на авторски виждания и на сходни понятия като „житейска ситуация“, „конфликтна ситуация“, „криминална ситуация“. Проучена и анализирана е достъпната литература, направен е паралел на различните възгледи и схващания, вложено е собствено разбиране с привеждане на аргументи и обосновки.

Обръщам внимание на трудностите при разработването на проблематиката, произтичащи до голяма степен от комплексното, интердисциплинарно естество на научния проблем за криминогенните ситуации и за превенцията на престъпните деяния, като следствия от тези ситуации. Освен отличното владение на криминологични знания по проблема, са нужни познания от криминалистиката, социалната психология, личностната психология, наказателното право, накрая има организационно-правна материя, свързана с информационни системи за престъпленията и дейността на правозащитните органи.

Възгледите на доц. Ковачева по отношение на понятието и неговото съдържание търпят промени във времето. В доклада „Ролята на съдебната практика за превенция на престъпността“ (публикация № 5, стр. 80), представен на конференция, проведена през 2020 г., тя пише за „криминални ситуации“ в смисъла на определението, дадено от проф. Боян Станков (това са ситуацията, в които се извършват престъпленията). В докладите

„Приложни аспекти на изучаването на криминогенните ситуации“ (№ 8, стр. 99, 2021 г.) и „Конфликтът във взаимодействието между престъпника и жертвата“ (№ 6, стр. 68, 2021 г.) като елемент на криминогенната ситуация е включен престъпникът/извършителят на престъплението. Във варианта на разработката, представена за обсъждане на 03.10.2023 г., има колебания и непоследователност, като извършителят ту се включва, ту се изключва от криминогенната ситуация.

Дискусионно и на места е усложнено, според мен, изложението относно т.нар. „ситуационна превенция“ (точки 3 и 4 на § 1, Глава трета). Причината е, че терминът „ситуация“ има различен нюанс на употреба при понятията/категиорите „ситуационен анализ“, „криминогенна ситуация“, „ситуационна превенция“, „ситуационна криминология“. Различните автори и различните превантивни подходи се основават на различно разбиране и употреба на термина „ситуация“. Едно е разбирането за ситуация на плоскостта на механизма на индивидуалния престъпен акт, друго – при т.нар. „ситуационно ориентиран подход“ на североамерикански, австралийски и западноевропейски криминолози, който е на плоскостта на анализа, вкл. картографски, на извършваните престъпления с оглед организиране охраната на обществения ред. Едно е разглеждането и разсъжденията за конкретни ситуации с потенциални, но конкретни извършители и жертви, друго – при разглеждането на ситуации в контекста на дейност по управление, проектиране и въздействие върху околната, външната среда, така че да се намали вероятността от извършване на престъпления, в което става дума за потенциални, но неконкретизирани извършители и жертви.

В методологично и методическо отношение монографичната разработка е резултат от обемисто и сериозно изследване на, както посочих по-горе, трудната и в някои аспекти спорна материя за криминогенните ситуации. Емпиричното изследване включва проучване на мотиви към 1475 присъди по наказателни дела от общ характер на районните и окръжните съдилища в страната, публикувани в Единния портал за електронно правосъдие за периода 2016 – 2021 г. за 6 вида умишлени престъпления: кражби, грабежи, измами, убийства, тежки и средни телесни повреди, изнасилвания. Информацията е проучена чрез компетентно разработена карта, съдържаща 6 блока от относими към изследователската тема въпроси. Проучени са национални нормативни и други актове и стратегии за превенция на престъпността, ведомствени документи на МВР, богата българска и чуждестранна научна литература.

Пак в методологичен план прави впечатление формулирането на 3 *изследователски тези* в проучвателния етап на изследването. Те са дали възможност за концентриране при анализа на емпиричните данни и при заключителните изводи.

В студията *„Криминогенни ситуации при някои умишлени престъпления“* (№ 3) в сравнителен план, макар че идеята не е посочена във въведението и не е следвана в цялото изложение, се представя конфликтността във взаимоотношенията между престъпника и жертвата, като се анализират различни елементи на криминогенните ситуации при умишлените убийства и умишлените тежки и средни телесни повреди. Предложени са мерки на социалната и ситуационната превенция, с акцент върху ролята на третите лица за неутрализиране на конфликтите и върху организирането на информационни кампании сред гражданите за справяне с възникващи конфликти.

В научните доклади: „Приложни аспекти на изучаването на криминогенните ситуации“ (№ 8), „Ролята на криминогенната ситуация в причинно-следствения механизъм на престъплението“ (№ 9), „Криминогенните ситуации и противодействието на престъпността“ (№ 11) са развити съответните теми, като са използвани резултати от проведеното изследване. При доклад № 11 са използвани и резултати от проведено от автора анкетно проучване сред членовете на Клуба на криминалиста при ВСУ „Черноризец Храбър“.

4.2. Престъпност в кибернетичното пространство и превенция: учебник (№ 2); статия (№ 4).

В учебника *“Превенция на киберпрестъпността”* е разработена материята относно престъпността в кибернетичното пространство и нейната превенция. Тази престъпност е най-силното негативно следствие от развитието на информационните, компютърните и комуникационните технологии. Научните изследвания, публикациите и особено учебните материали по темата са ограничени.

В значителна степен материята е интердисциплинарна, но подходът е криминологичен, като учебникът представя криминологичните проблеми на киберпрестъпността. Съдържанието му е структурирано в два раздела, включващи параграфи и точки, в които в необходимия обем е представена освен криминологичната, и наказателноправна и технологична проблематика на престъпността в сферата на кибернетичното пространство.

Първият раздел „Киберпрестъпност” обхваща 4 теми, в които са разработени проблемите на престъпността в кибернетичното пространство като криминологична категория: понятие за киберпрестъпление и видове киберпрестъпления; киберпрестъпност и характеристики на киберпрестъпността; детерминираност на киберпрестъпността; личност на киберпрестъпника; жертви на киберпрестъпления, кибервиктимизация и антивиктимогенна политика.

Вторият раздел „Превенция на киберпрестъпността и на видовете престъпления в киберпространството” обхваща 10 теми, посветени на: същността и особеностите на превенцията на киберпрестъпността; представянето и критичния анализ на законодателството; представянето на системата от субекти за превенция на киберпрестъпността; същинските и киберсвързаните престъпления – видове и превенция; превенцията на киберпрестъпленията в сферата на организираната престъпност и тероризма; международното сътрудничество.

Отчитам немалките трудности, които доц. Г. Ковачева е срещнала при структуриране съдържанието на учебника. На първо място, представянето на материала по теми и вътрешното им структуриране по параграфи, точки и подточки трябва да съответстват на предмета на криминологичната наука. На второ място, по своето естество и механизми на извършване киберпрестъпленията са коренно различни от традиционните престъпления. Съществена част от знанията, които трябва да се усвоят от студентите, са, освен в областта на криминологията и наказателното право, и в сферата на информационните технологии, софтуерното инженерство и други компютърни науки. На трето място, структурата трябва да отразява целта на обучението по съответните учебни дисциплини, заложена в учебните им програми. Въпреки тези трудности, считам, че е постигнат оптимален баланс в систематичността на изложението на учебника.

Като цяло, по форма на структуриране и начин на изложение трудът отговаря на изискванията (въпреки че няма общи стандарти) за университетски учебник. Стилът на автора е научно издържан и ясен за студенти и други читатели. Проучена е необходимата национална нормативна база, голям обем международни актове, богата разностранна литература.

Ограниченият обем за учебник не е дал възможност за по-пространно изложение по отделните теми, както и да се разграничи представянето на картината за България, другите региони и в световен мащаб.

В статията *„Някои ефекти от дигитализацията върху съвременната престъпност“* (№ 4) се прави обзор на ефектите, произтичащи от Четвъртата индустриална революция, един от които е дигитализацията на съвременното общество. Негативно нейно отражение е появата и нарастването на киберпрестъпността. Очертани са проблемните области в сферата на противодействието ѝ: необходимост от актуализация на националното законодателство; хармонизиране с международните документи в сферата на борбата с киберпрестъпността; повишаване квалификацията на правозащитните органи. Авторката представя своята идея за възможностите и

необходимостта от прилагането на ситуационна превенция на престъпността, включваща нови технически решения.

4.3. Възможности за прилагане на медиацията при конфликти от киберпрестъпления: доклади № 6 и № 10.

В доклада „Конфликтът във взаимодействието между престъпника и жертвата и институтът на медиацията“ (№ 6) интересен момент е успоредното разглеждане на медиацията и ситуационната превенция, в смисъла, който авторката влага в това понятие. Застъпва се виждането, че доколкото медиацията е подходящ инструмент за разрешаване на вече възникнали конфликти от престъпления, техниките на ситуационната превенция подсказват по какъв начин могат да се избегнат тези конфликти.

В доклада „Приложимост на онлайн медиацията при конфликти от киберпрестъпления“ (№ 10) се обосновава приложимостта на онлайн медиацията за разрешаване на конфликти от киберпрестъпления с оглед на техния транснационален характер, доколкото това е допустимо в наказателноправната сфера. Разглеждат се положителните страни от гледна точка на индивидуалнопревантивното въздействие върху киберпрестъпниците и възстановяването на вредите, причинени на жертвите. Очертан е кръгът от киберпрестъпления, по отношение на които е подходящо прилагането на онлайн медиация. Обоснована е необходимостта от специализирано обучение на медиаторите.

4.4. Проблеми на преподаването на дисциплини, свързани с киберпрестъпността и киберсигурността: доклади „Необходимостта от специалност „Противодействие на киберпрестъпността“ в съвременното интердисциплинарно образование“ (№ 12) и „Киберпрестъпността – актуален проблем на съвременното юридическо образование“ (№ 13)*.

В авторските части на двата доклада информативна стойност има представянето на политиката на ООН, Съвета на Европа и Европейския съюз и на практиките за обучение в сферата на цифровите технологии и киберсигурността в чужбина и страната. Интересна и полезна е информацията от проведеното проучване на бакалавърски и магистърски програми, свързани с киберпрестъпността и киберсигурността в чуждестранни и български университети, в рамките на съвместен проект на ВСУ, Академията на МВР и други университети (за България не са отбелязани бакалавърските програми „Киберсигурност“ на Висшето училище по сигурност и икономика и „Технологии за киберсигурност“ на Шуменския университет).

Относно двата доклада отбелязвам впечатлението, което се създава, за известна нахвърляност и неизясненост на информация и идеи, както и за заключения, които не могат да се приемат за верни. Например, защо да има „пренаситеност“ с магистърски програми по киберсигурност, като са посочени само 29 програми при наличие на хиляди университети в стотици държави (№ 12, стр. 138)? Защо обучението по магистърските програми по киберсигурност, включително и в България, „не може да осигури потребността от специализирани знания и умения в сферата на противодействието на киберпрестъпността“? „Киберсигурност“ и „Противодействие на киберпрестъпността“ са две отделни сфери и обучението на студенти по тях се извършва по различни учебни планове, които не следва да се противопоставят. Посочва се, че „съществен недостатък на изброените магистърски програми е липсата на обучение в сферата на цифровата и компютърната криминалистика“ (№ 12, стр. 136) – програмите са по киберсигурност, криминалистиката е в областта на противодействието.

Тук правя връзка с твърдение на авторката, изказано в учебника „Превенция на киберпрестъпността“, стр. 96, че „с оглед предметния обхват съществува принципно различие между стратегиите за противодействие на киберпрестъпността и стратегиите

* „Киберпрестъпността – актуален проблем на съвременното юридическо образование“ – неточно заглавие – самата престъпност не може да бъде образователен проблем.

за киберсигурност“. Не смятам, че това е вярно, тъй като няма противодействие без сигурност на системи, мрежи и информация в киберпространството. Това за мен е базовото направление в цялостното противодействие на компютърната престъпност.

Относно „предмета на специалността „Противодействие на киберпрестъпността“, която се предлага да бъде създадена (№ 12, стр. 138) – би следвало да се даде този предмет и съответно дисциплините, които трябва да се включат в учебния ѝ план. Към кое професионално направление ще бъде предлаганата нова специалност?

За „отделната“ дисциплина „Противодействие на киберпрестъпността“, включена в учебния план на специалност „Противодействие на престъпността и охрана на обществения ред“ („ППООР“) при ВСУ (№ 13, стр. 336 – 337). Не се дава информация за темите, включени в тази учебна дисциплина, която се чете на студенти по специалността „ППООР“. По същата ли учебна програма трябва да се чете едноименната дисциплина на студенти юристи? Явно не е така, тъй като се сочи опитът на Университета на Генералната прокуратура на Руската федерация, където учебната дисциплина „Борба с киберпрестъпността“ интегрира в съдържанието си елементи на криминологията, криминалистиката, наказателното и наказателнопроцесуалното право, административното право и други науки.

4.5. Превенция на престъпността, осъществявана в хода на наказателния процес: научен доклад „Ролята на съдебната практика за превенция на престъпността“ (№ 5). Авторката отново разглежда дискусията и научните критики след отпадането в Наказателно-процесуалния кодекс от 2006 г. от предмета на доказване на причините и условията за разследваните престъпления по конкретните съдебни дела. Проучен е определен обем съдебна практика с установяване и обобщаване на групи криминогенни фактори.

Рецензираните публикации на доц. д-р Г. Ковачева като цяло отговарят на изискванията за академични публикации с нужните библиографски проучвания, с научно издържан стил на изложение и коректни цитирания на ползваните произведения на други автори.

Публикации на доц. Г. Ковачева, след хабилитирането ѝ като доцент, са цитирани в: 13 публикации – монографии и колективни томове с научно рецензиране – 130 точки; 5 публикации в реферирани списания от Националния референтен списък на НАЦИД – 25 точки (общо 155 точки при изискуем минимум 100 точки). Цитиранията сочат, че научното творчество на кандидатката става известно сред все по-широк кръг читатели от научната общност.

5. Приноси с теоретичен и приложен характер в научните публикации на кандидатката

5.1. Приноси в криминологичната теория

Теоретични приноси в приетите за рецензиране публикации на доц. д-р Галина Ковачева намирам в две проблемни области на криминологичната наука.

5.1.1. Детерминираност на индивидуалното престъпно поведение (монография, глави първа и трета; публикации № 3, № 8, № 9, № 11). По същество е разработена криминологията на криминогенната ситуация – една базова област на общата/теоретичната част на криминологичната наука. Авторката привежда аргументи и обосновава:

- собствено виждане с извеждане на понятието „криминогенна ситуация“ като криминологична категория, отнасяща се до умишлените престъпления ;
- съдържателния обхват на криминогенната ситуация – елементите на ситуацията с акцент върху т.нар. „трети лица“ и антикриминогенните обстоятелства;
- динамиката на криминогенните ситуации с нейните 3 фази, които отразяват разгръщането ѝ във времето;

- класификация на криминогенните ситуации въз основа на две групи критерии: в зависимост от съдържанието на ситуацияите; в зависимост от вида на престъпленията;
- мястото на криминогенната ситуация в комплекса от причините и условията за извършване на умишлените престъпления;
- профилите на типичните криминогенни ситуации при 6-те изследвани вида престъпления;
- общите постановки за осъществяване на превенция на престъпността чрез превантивни подходи за въздействие върху криминогенните ситуации; развиване на идеята и извеждане на определение за „ситуационна превенция“ (стр. 195 на монографията), включително и интересната идея за разграничаване на две нива на ситуационна превенция;
- контрола над престъпността чрез въздействие върху криминогенните ситуации: социален и чрез технически средства.

5.1.2. Престъпност в кибернетичното пространство. Учебникът „Превенция на киберпрестъпността“ представя актуалната криминологична картина на киберпрестъпността (състояние, в широкия смисъл на това понятие, детерминираност и превенция), т.е. представя криминологията на сравнително новия тип престъпност, обособен на базата на предмета или средството на престъпно посегателство. Материята, както беше посочено в точка 4.2 на настоящата рецензия, в значителна степен е интердисциплинарна, но подходът е криминологичен, което проличава още в заглавието, акцентирано върху превенцията на явлението. В този смисъл учебникът е база за актуализиране на информацията относно раздела от специалната част на българската криминологична наука, посветен на кибернетичната престъпност. Така че сам по себе си трудът, независимо от ограниченията по отношение на форма, съдържание и обем, които налага един учебник, е принос в криминологичната наука.

По-конкретно теоретични приноси виждам в следните направления:

- по отношение на понятийния апарат – допълнено и прецизирано е определението за киберпрестъпност (стр. 18);
- тенденциите на явлението – разгледани са нови тенденции, като свързаността му с метавселените, изкуствения интелект, т.нар. „интернет на нещата“ (Тема № 1);
- представена е собствена типология на киберпрестъпниците и на основните им мотиви (Тема № 3);
- разгледани са постановки, свързани с правната защита на жертвите на киберпрестъпления и с антивиктимогенната политика (Тема № 4);
- като форми на превенция са разгледани ситуационната превенция и възстановителното правосъдие (точки 2.3 и 2.8 на Тема №5);
- представени са нови направления на превенцията на киберпрестъпността (точка 3 на Тема № 5);
- теоретични моменти има в т. нар. „диагностика“ на превенцията на киберпрестъпността (Тема № 8);
- разгледани са постановки с теоретичен характер относно организираната киберпрестъпност, кибертероризма и тяхната превенция (Тема № 12 и Тема № 13).

5.2. Научно-приложни приноси

Научно-приложните достижения на доц. д-р Г. Ковачева са в следните направления.

5.2.1. Обогаляване на емпиричната база на българската криминология. Направено е първото по рода си за страната емпирично изследване на криминогенните ситуации при умишлените престъпления, включващо масиви от наказателни дела за 6-те вида структурообразуващи престъпления против личността и собствеността.

5.2.2. С научно-приложен характер е разработената проблематика (монография, глави втора и трета) относно: съдържанието на криминогенните ситуации при изследваните 6 вида престъпления; идеите за изграждане на информационна база данни за тези ситуации като специализирана подсистема към Интегрираната регионална полицейска система, която може да послужи както за целите на полицейската превенция, така и за научни цели; примерните матрици за представяне на информацията при престъпленията против личността и собствеността; диференцираните мерки за превенция и контрол при различните видове престъпления, съобразно спецификата в съдържанието на криминогенните ситуации; механизмите за контрол над престъпността чрез въздействие върху криминогенните ситуации и др.

5.2.3. Публикуването на учебника „Превенция на киберпрестъпността” е необходимо за нуждите на обучението на студенти по дисциплините „Превенция на киберпрестъпността” и „Противодействие на киберпрестъпността”, включени в учебни планове на ВСУ „Черноризец Храбър“. Учебникът ще представлява интерес и ще бъде своеобразен наръчник, представящ теоретични криминологични и наказателноправни постановки, както и специализирани знания в сферата на компютърните науки, за полицейски служители, извършващи оперативно-издирвателна дейност, разследващи полицаи, следователи, прокурори, съдии, адвокати в тяхната практическа работа. Ще бъде полезен и за изследователи, преподаватели и специалисти, ангажирани с проблемите на киберпрестъпността.

Полезен за студенти и читатели е богатият терминологичен речник, съдържащ определения на криминологични понятия и на специализирани термини от областта на информатиката.

Авторски приносен момент са съдържащите се в целия раздел втори на учебника мерки от правен, организационен, технически, възпитателен, образователен и друг характер за ограничаване на заплахите в киберпространството при различните видове същински и киберсвързани престъпления. Пак с приносен характер е изложението относно т. нар. „диагностика“, в трите ѝ части, на превенцията на киберпрестъпността с направените предложения *de lege ferenda* за повишаване, от авторска гледна точка, на ефективността на наказателното законодателство и на стратегически документи за постигане целите на индивидуалната и генералната превенция (Тема № 8).

С информативна и приложна стойност са: представянето на държавната, частната и обществената система за превенция и контрол над киберпрестъпността в България (точки 1 – 3 на Тема № 7); взаимодействието в националната система за превенция (точка 4 на Тема № 7); международното сътрудничество за превенция на тази престъпност (Тема № 14).

В приложно-информативна посока на приноси е изложението в статията „Някои ефекти от дигитализацията върху съвременната престъпност“ (№ 4).

5.2.4. Киберпрестъпността в контекста на университетското образование (доклади № 12 и № 13). Лично аз ценя много публикации и материали в областта на академичното образование и обучението на студенти и докторанти. Ето защо, независимо от направените бележки по двата доклада, оценявам като съществен принос самото представяне на проблема за важността и необходимостта от придобиването на специализирани знания за компютърната престъпност и за нейната превенция като елемент на цялостното ѝ противодействие в рамките на университетското образование.

5.2.5. Научно-приложни приноси се съдържат в обосноваването на приложимостта на медиацията при разрешаването на конфликти във взаимодействието между престъпника и жертвата, както и в съпоставителния анализ между ситуационната превенция на престъпността и института на медиацията (доклад № 6). Трябва да се посочи и обосноваването от автора на приложимостта на онлайн медиацията (доклад № 10) за разрешаване на конфликти от киберпрестъпления във връзка с транснационалния им характер.

5.2.6. Доклад № 5 „Ролята на съдебната практика за превенция на престъпността“ – направено е предложение *de lege ferenda* причините и условията отново да бъдат включени в предмета на доказване в наказателния процес.

Изложението приноси в криминологичната теория и практика са лично дело на доц. д-р Галина Ковачева.

6. Бележки и препоръки по отношение на бъдещата работа на кандидатката

- Да внимава при изказване на обобщаващи категорични твърдения, без нужните аргументи. Същевременно да проявява по-голяма задълбоченост при анализа на виждания на автори. Няколко примера от монографията:

- стр. 62 – 63 г.: „При криминологичната характеристика на престъплението или на престъпността се разчита на анализа на статистически съвкупности, а не в съдържателен аспект на отделните условия, обусловили едно или друго престъпление. Избраният в България подход на криминологична характеристика на престъпленията е довел до липсата на изследвания, посветени на криминогенните ситуации, тяхното съдържание и видове“. Неясно, невярно и голословно твърдение. По този повод искам принципно да отбележа, че посочването на важността на един проблем в която и да е научна област не следва да става чрез противопоставянето му или омаловажаването на други проблеми. Всеки отделен проблем има своето място в общата проблематика.

- Стр. 62: „В криминологията често елементите на криминогенната ситуация се представят в рамките на криминологичната характеристика на престъплението, без да бъде изследвана тяхната динамика и взаимодействието им с личността в процеса на мотивация.“ Цитира се А. Облаков, като цитатът не кореспондира с изложението.

- Стр. 62 – относно теоретичното понятие „криминологична характеристика на престъплението“. За „криминологично понятие за престъплението“ ми е известно да е писал проф. Б. Станков в „Криминология. Теоретични основи“, стр. 128 – 130. Авторът поставя въпросът за това „възможно ли е извън легалното определение за престъплението да се постави въпрос за престъплението като криминологично понятие“. Но каква е връзката с криминогенната ситуация?

- Стр. 182: „Условията са категория в криминологията, които не са добре изследвани“. Напротив – не условията, а причините са трудно изследвана категория, особено при емпирични изследвания. Както в курсовете по криминология, така и при емпиричните проучвания, се сочат преди всичко условия от различен характер, благоприятстващи извършването на престъпления. Доказателство е и изложението в Тема 2 „Детерминираност на киберпрестъпността“ на учебника „Превенция на киберпрестъпността“. Описаните криминогенни фактори имат характер на условия, които са благоприятствали извършването на киберпрестъпления (същевременно те са и фактори от друг порядък, а именно фактори, на които се дължи тенденцията на нарастване на престъпността в киберпространството).

- Да задълбочи вникването в същината на криминологичния анализ на регулярните ведомствени масиви от статистически данни за престъпността и на емпирични данни от конкретни проучвания, както и върху прецизното боравене с количествени показатели. За криминолога главното в статистическия анализ е не толкова получаването на числови характеристики, колкото правилността на тяхното изтълкуване и от тук – на практическите изводи.

- Да обръща повече внимание върху начина на изложение на дадена публикация, така че читателят да може да се ориентира в структурата му съобразно разглежданите проблеми, а да няма преливане и неразграничаване на отделните части. Вътрешното структуриране с точкуване, подзаглавия или пунктуации ще замени честото повтаряне на „по-нататък“, „на следващо място“, „друг елемент“. Два примера:

- глава втора, § 1 и § 2 на монографията – в самото изложение за 6-те вида

изследвани престъпления не е отграничена вътрешната структура, например с точкуване или подчертаване, в съответствие с очертаната структура на криминогенните ситуации в проучвателната карта с въпроси. Изложението се слива и започва да се добива впечатление за един общ криминологичен анализ;

- студия (№ 3) – тук трябва да се открият характеристиките, по които се прави сравнителният анализ, а има едно общо изложение, в което читателят губи връзка.

Направените в рецензията критични бележки не засягат основни моменти на рецензираните публикации и не се отразяват на общата ми оценка за тях.

7. Лични впечатления

Познавам доц. д-р Галина Ковачева от началото на постъпването ѝ на преподавателска работа във ВСУ като асистент по криминология на проф. Боян Станков. Бях рецензент на успешно защитената от нея дисертацията за придобиване на ОНС „Доктор” по криминология през 2012 г. Вече близо 20 години тя е член на Българската асоциация по криминология. Макар че не е имала възможност да присъства на сбирките на асоциацията, винаги се е интересувала от провежданите мероприятия и е показвала съпричастност към дейността ѝ. Участва в юбилейните научни форуми на БАК през 2011 г. и 2021 г. с представяне на доклади с резултати от извършени от нея криминологични изследвания.

През годините доц. Ковачева израсна като преподавател и изследовател. По различни поводи съм била в течение на нейните идеи, изследвания и публикации. Тя е амбициозна и работоспособна. Стриктна, отговорна, отличен организатор. Приема научна критика, обмисля и се съобразява с направени бележки и препоръки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценявайки в съвкупност преподавателската, научноизследователската и научно-приложната дейност на доц. д-р ГАЛИНА ДИМИТРОВА КОВАЧЕВА, давам своята **положителна** оценка на кандидатката. Посочените приноси са изцяло в теоретичната и практико-приложната сфера на криминологичната наука. На основание чл. 24, ал. 3 от Раздел III на ЗРАСРБ, чл. 53, ал. 1 от ППЗРАСРБ и Раздел V на Наредба №3 за академичния състав на ВСУ

Предлагам: доцент д-р ГАЛИНА ДИМИТРОВА КОВАЧЕВА да бъде избрана за „професор” в професионално направление 3.6 „Право”, специалност „Криминология”.

Рецензент:

(проф. д.ю.н. Юлия Бояджиева)

С о ф и я, 11 август 2024 г.